

2023

JUUMAN LUONTOSELVITYS RANTA-ASEMAKAAVAA VARTEN

Biologi (FM) Niina Sankari

p. 050-328 8164

e-mail: niina.s.sankari@gmail.com

24.1.2023

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 LUONTOKOhteiden arvottaminen.....	2
3 JUUMAN RANTA-ASEMAKAAVA-ALUEEN LUONTO	3
3.1 Alueen yleispiirteet	3
3.2 Eliölajisto	5
4 HUOMIOITAVAT LUONTOKOhteet suosituksineen	5
5 MAISEMAA JA POHJAVESIALUETTA KOSKEVAT SUOSITUKSET	6
KIRJALLISUUS JA LÄHDEVIITTEET.....	7

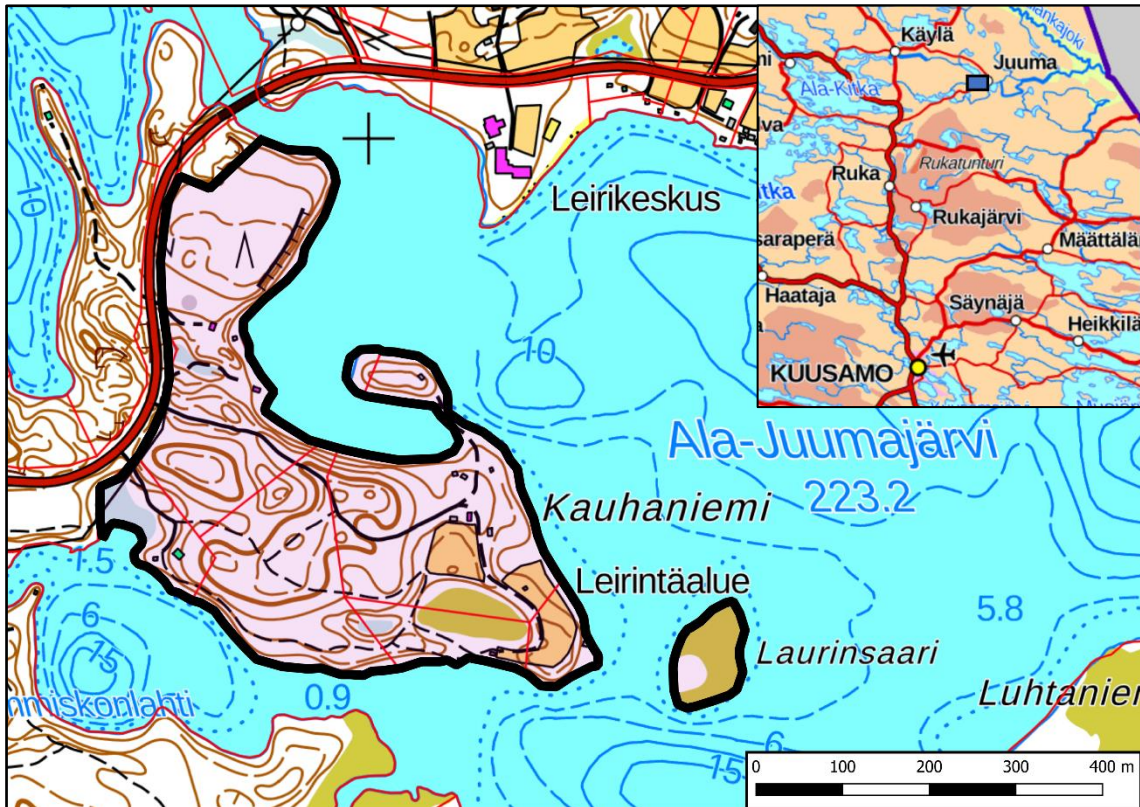
Pohjakartat: © Maanmittauslaitos 2023.

Valokuvat: Niina Sankari

Kannen valokuva: Tuoretta kangasmetsää Juuman Kauhaniemessä

1 JOHDANTO

Juuman ranta-asemakaava-alue sijaitsee Kuusamossa Ala-Juumajärven Kauhaniemessä noin 15 km Rukalta koilliseen (Kuva 1). Kuusamon keskustasta alueelle on linnuntietä matkaa noin 35 km. Ranta-asemakaavoitusta varten laadittu luontoselvitys koskee kiinteistöjä 305-422-21-31, 305-422-21-32, 305-422-21-35, 305-422-21-38, 305-422-21-39 ja 305-422-21-40. Kaavoittaja ja luontoselvityksen tilaaja on KimmoKaava.

Kuva 1. Luontoselvityksen kohteena olevan alueen rajaus ja sijainti Kuusamossa Juuman Kauhaniemessä. Punaisella on merkitty kiinteistörajat.

Kauhaniemen alue on merkitty Kuusamon strategiseen yleiskaavaan maa- ja metsätalousvaltaiseksi alueeksi, jolla on erityistä ulkoilun ohjaamistarvetta tai ympäristöarvoja (merkintä MU-1). Lisäksi alue sijaitsee yleiskaavassa vapaa-ajan asumisen kehittämisvyöhykkeellä sekä paikallisesti arvokkaalla maisema-alueella (merkintä ma-3). Alue lukeutuu myös Juuman ranta-osayleiskaavaan. Kauhaniemessä on toiminut aikoinaan Jyrävän leirintä -niminen leirintäalue. Majoitus- ja ohjelmalveluja on nyt suunnitteilla osittain Jyrävän leirintäalueen käytössä olleille alueille, osa rakennuksista on tarkoitus sijoittaa Kauhaniemen keskiosaan.

Alueelta on etukäteen ennen maastoinventointeja tarkistettu seuraavat aineistot:

- huomionarvoinen eliölajisto (Lajitietokeskus)
- suojelualueet (SYKE)
- valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (SYKE)
- pohjavesialueet, arvokkaat kallioalueet, kivikot, moreenimuodostumat sekä tuuli- ja rantakerrostumat (SYKE)
- kallio- ja maaperä (GTK Maankamara)
- erityisen tärkeät elinympäristöt (Metsäkeskus)
- kansainvälisesti tärkeät lintualueet (IBA), kansallisesti tärkeät lintualueet (FINIBA) ja maakunnallisesti tärkeät lintualueet (MAALI) (BirdLife Suomi)

Maastotyöt kaavoitusalueella teki tämän selvityksen laatija biologi (FM) Niina Sankari 21.6.2022. Ajankohta oli sopiva luontotyyppien ja kasvillisuuden havainnoimiselle. Kartoituksen yhteydessä havainnoitiin direktiiviliitteiden lajistoa sekä pintapuolisesti myös linnustoa.

2 LUONTOKOHTEIDEN ARVOTTAMINEN

Luontoarvojen arvottaminen pohjautuu vuonna 2021 julkaistun Luontoselvitykset ja luontovai-
kutusten arviointi -oppaan (Mäkelä & Salo 2021) ohjeistuksiin. Arvokkaat kohteet luokitellaan
neljään luokkaan, jotka on esitelty perusteellisesti oppaassa. Tässä pyritään nostamaan oppaan
luokittelusta esiin pääkohtia:

- Luokka 1: kohteet, jotka on turvattu lainsäädännöllä. Niitä ovat suojelualueet ja Natura 2000 -alueet sekä suojeluun varatut alueet. Lisäksi tähän luokkaan kuuluvat luonnon-suojelulaille (1096/1996) suojeltujen luontotyyppien rajatut esiintymät ja vesilain (587/2011) suojellut luontotypit. Edelleen luokkaan 1 lukeutuvat Luontodirektiivin liitteen IV(a) lajien lisääntymis- ja levähdyspaikat sekä Luonnonsuojelulain erityisesti suo-jeltavien lajien, luontodirektiivin liitteen II lajien ja lintudirektiivin liitteen I lajien rajatut esiintymät.
- Luokka 2: luonnon monimuotoisuudelle erityisen tärkeät kohteet, kuten valtakunnalli-sesti arvokkaat luontokohteet sekä uhanalaisten luontotyyppien ja uhanalaisten lajien *merkittävät* esiintymät. Tähän luokkaan lukeutuvat lisäksi lintudirektiivin liitteen I la-
jeille ja niitä vastaaville muuttolinnuille erittäin tärkeät kohteet.
- Luokka 3: monimuotoisuutta turvaavat kohteet ovat luonnon monimuotoisuuden ja ekologisen verkoston kannalta tärkeitä. Tähän luokkaan kuuluvat muun muassa uhan-
alaisten luontotyyppien ja eliölajien sekä luontodirektiivin luontotyyppien ja eliölajien *muut kuin merkittävät* esiintymät. Myös luontotyyppi- ja lajiesiintymien muut kuin mer-
kittävät kokonaisuudet kuuluvat luokkaan 3. Yksityiskohtaisessa suunnittelussa on huo-
mioitava myös muut kuin merkittävät uhanalaisten luontotyyppien ja lajien esiintymät. Rajanveto luokkien 2 ja 3 välillä edellyttää tapauskohtaista ekologisen verkoston tarkas-
teluun pohjautuvaa harkintaa.
- Luokka 4: monimuotoisuutta tukevat kohteet. Näillä kohteilla esiintyy erilaisia moni-
muotoisuutta tukevia luonnonarvoja, ja tällaiset kohteet ovat usein paikallisesti tärkeitä. Niiden huomioimisessa tarvitaan muita luokkia enemmän tapauskohtaista soveltamista. Monimuotoisuutta tukeviin kohteisiin kuuluvat mm. alueellisesti uhanalaisten tai silmäl-
äpidettävien lajien ja luontotyyppien esiintymät.

Luontoselvitysoppaan mukaan tämän luokittelun ulkopuolelle jää ns. tavanomainen luonto, jolla ei katsota olevan erityistä arvoa luonnon monimuotoisuudelle tai ekologisille yhteyksille. Tavan-
omainen luonto voi kuitenkin olla arvokas esim. virkistysalueena, jolloin se voidaan huomioida
yksityiskohtaisessa suunnittelussa. (Mäkelä & Salo 2021, 140).

3 JUUMAN RANTA-ASEMAKAAVA-ALUEEN LUONTO

3.1 Alueen yleispiirteet

Kaavoitettava alue sijoittuu metsäkasvillisuusvyöhykejaossa pohjoisboreaaliseen Koillismaan vyöhykkeeseen (4a) ja suokasvillisuusvyöhykejaossa Peräpohjolan aapasoihin (alajaossa Kuusamon rinesuot 4b). Maisemamaakuntajaossa se sijaitsee Kainuun ja Kuusamon vaaramaavyöhykkeellä (alajaossa Kuusamon vaaraseutu). Luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnissa alue kuuluu Pohjois-Suomen arviointialueeseen. Juuman Kauhaniemen kallioperä on ortokvartsiittia ja arkoosikvartsiittia. Alueella ei ole valtakunnallisesti arvokkaita geologisia muodostumia eikä suojelualueita, mutta se sijaitsee kokonaisuudessaan Juuman pohjavesialueella. Maaperägeologisesti alue on suurimmaksi osaksi jäätikköjokisyntyistä karkearakeista harjuydintä. Kaavoitettavalla alueella on kiviakautisia asuinpaikkoja ja pyyntikuoppia.

Koutajoen vesistöön kuuluva Juumajärvi on kaksiosainen järvi, jonka pinta-ala on 296,33 hehtaaria ja rantaviiva 30,17 km (Järvi-meriwiki). Juumajärven ekologinen tila on erinomainen. Juumajärvi kokonaisuudessaan luetaan pieniin ja keskikokoisiin vähähumuksisiin järviin. Kitkajoki virtaa Juumajärvien läpi. (www.vesi.fi).

Suomen Lajitietokeskuksen ylläpitämästä laji.fi -portaalista on tilattu alueen eliölajitiedot. Tienvarressa on havaittu erittäin uhanalaista (EN) horkkakatkeroa vuonna 2020 – muita uhanalaisten tai huomionarvoisten eliölajien esiintymiä ei kaavoitusalueelta ole tiedossa. Myöskään Metsäkeskuksen luontotietoaineistoon ei ole rajattu erityisen tärkeitä elinympäristöjä.

Maasto kumpuilee huomattavasti Kauhaniemessä jäätikköjokisyntyisten harjumuodostumien vuoksi. Rannat ovat paikoin jyrkkärinteisiä ja eri puolilla Kauhaniemeä on niin ikään jyrkkärinteisiä suppakuoppia (Kuva 2 sekä kannen kuva). Kasvillisuustyyppienä esiintyy tuoretta ja kuivahkoa kangasmetsää, jossa puolukka, mustikka ja variksenmarja ovat valtavat. Monin paikoin metsävarpujen seassa kasvaa suopursua ja kuivimmilla paikoilla lisäksi kanervaa. Puusto on mäntyvaltaista ja pääosin keski-ikäistä, mutta siellä täällä erityisesti jyrkimmillä rinteillä on yksittäisiä vanhoja, järeitä mäntyjä. Lahopuuta on niukasti ja eri-ikäisiä kantoja jonkin verran.

Kuva 2. Jyrkkärinteistä kuivahkoa kangasmetsää kaavoitusalueen pohjoisosassa. Puusto on valtaosin keski-ikäistä, mutta seassa kasvaa muutamia iäkkäitä, keloutuvia mäntyjä.

Kaavoitusalueen pohjoisosassa sijaitsevan noin 15 metriä korkean, lähes pystysuoran karun siliikaattikalliojyrkänteen kasvillisuutta tarkasteltiin jyrkänteen laelta. Paikoin jyrkänne on

kasvipeitteistä kalliometsää, paikoin lähes kasvitonta kalliopintaa. Puusto on jyrkänteellä luonnontilaisempaa ja iäkkäämpää kuin muualla Kauhaniemen alueella. Kasvilajistossa havaittiin mm. harmaaporonjäkälää, palleroporonjäkälää, torvijäkälää, karpeita (kaarrekarvetta sekä mahdollisesti kalliiosokarvetta), kynsisammalia sekä metsävarpuja (Kuva 3). Luontotyypiltään jyrkänte muistuttaa lähinnä karua järvenrantakalliota, joka on arvioitu luontotyyppinä säilyväksi (LC) koko maassa (Kontula & Raunio 2018).

Kuva 7. Itään viettävä kalliojyrkänte Kauhaniemen pohjoisosassa.

Kauhaniemen suopainanteet ovat vähäravinteisia (oligotrofisia) ja lievästi mesotrofisia nevoja ja pienialaisia soistumia. Valtalajeina mesotrofisilla soistumilla kasvaa mm. vesisaraa, pullosaraa, jouhisaraa ja kurjenjalkaa, vähäravinteisella nevalalla (Kuva 4) mm. tupasluikkaa, karpaloa ja suokukkaa. Suopainanteiden sammallajistossa esiintyy haprarahkasammalta ja okarahkasammalta ym. rahkasammalia. Aivan Juumantien varressa Lummiskonlahden pohjoisperukassa on pienialainen pajuluhta.

Kuva 4. Laajin suopainanne Kauhaniemen kaakkoisosassa.

Kauhaniemen itäosassa on aikoinaan toimineen Jyrävän leirintäalueen rakennuksia ja laajoja nurmialueita. Alueella on lisäksi muutamia mökkejä sekä laavu pienen Ala-Juumajärven pistävän niemen kärjessä. Kauhaniemen itäpuolinen Laurinsaari lisättiin kaavoitusalueeseen maastotöiden jälkeen, joten saarella ei käyty luontoselvityksen maastotöissä. Saari on ilmakuvan perusteella suurimmaksi osaksi luhtaa, jonka keskellä lienee pieni tuoreen tai kuivahkon kankaan laikku.

3.2 Eliölajisto

Maastotöissä havainnointiin luontodirektiivin liitteiden II ja IV eliölajistoa sekä sopivaa elinympäristöä direktiivilajeille. Lepakoista, liito-oravista tai saukoista ei havaittu merkkejä maastokäynnin yhteydessä. Saukkohavaintoja on Laji.fi-portaalin mukaan lähimmillään noin 1,5 kilometrin päästä Oulangan kansallispuiston alueelta Kitkajoen koskilta. Saukko saattaa siten liikkua myös Ala-Juumajärvellä, mutta Kauhaniemessä ei ole lajille sopivaa pesimäympäristöä eikä puronvarsia.

Liito-oravasta on havaittu merkkejä niin ikään Kitkajoelta Aalokkoskosken tuntumasta noin kahden kilometrin päässä Kauhaniemestä (Laji.fi). Kauhaniemessä Juuman ranta-asemakaava-alueella ei ole liito-oravalle eikä koloissa pesiville linnuille tai lepakoille tärkeää lahopuuta juuri lainkaan. Kauhaniemessä ei ole myöskään vanhaa metsää eikä kookkaita vanhoja lehtipuita. Viitasammakolle tyypillistä elinympäristöä ei havaittu, eikä direktiiviliitteiden putkilokasvi- ja sammallajeja.

Kaavoitusalueen lintulajisto vaikutti olevan luontoselvityksen maastotöiden perusteella tavanomaisesta metsälinnustosta: räkättirastaita, peippoja, pajulintuja ja talitiaisia. Järvellä nähtiin telkänäaras. Linnustoa ei kuitenkaan havainnointi tarkemmin, eikä alueella tehty lintulaskentoja.

4 HUOMIOITAVAT LUONTOKOhteet SUOSITUKSINEEN

Arvokkaimmat luontokohteet Juuman Kauhaniemessä ovat Juumantien varressa olevat kasviesiintymät (Kuva 4). Erittäin uhanalaista (EN) horkkakatkeroa kasvaa Juumantien pientareella, samoin silmälläpidettävää (NT) ahokissankäpälää. Horkkakatkeron havainnot ovat peräisin vuodelta 2020, eikä lajia havaittu kesäkuun 2022 inventoinnissa. Juuman kaavoitusalueen horkkakatkeroesiintymät arvioidaan luontoarvojen arvoluokituksen luokkaan 3 kuuluviksi eli monimuotoisuutta turvaaviksi luontokohteiksi, koska esiintymien ei katsota olevan erityisen merkittäviä. Horkkakatkeroa kasvaa Juumantien varrella useassa kohdassa muuallakin kuin Kauhaniemen alueella, eivätkä horkkakatkeron tienvarsikasvustot ole yhtä harvinaisia ja merkittäviä kuin esiintymät luonnontilaisilla paikoilla.

Kuva 4. Juuman Kauhaniemen ranta-asemakaava-alueen huomionarvoiset luontokohteet

Ahokissankäpäälää havaittiin pienenä, noin 20 cm² kokoisena kasvustona kuivalla tienpientareella (Kuva 5). Tien varressa oli vastikään tehty tien kunnostustöitä, minkä myötä sekä horkkakatkeron että ahokissankäpäälän kasvustot ovat saattaneet muuttua. Silmälläpidettävänä lajina ahokissankäpäälän kasvusto Kauhaniemen tuntumassa arvioidaan luontoarvojen arvoluokituksen luokkaan 4 eli monimuotoisuutta tukevaksi luontokohteeksi.

Kuva 5. Ahokissankäpääläkasvusto (vasemmalla) sekä sen kasvupaikka kunnostetulla tienpientareella (oikealla)

Suosituks: Horkkakatkeron ja ahokissankäpäälä kasvavat Juuman ranta-asemakaavoitusalueen reunalla tai aivan reunan tuntumassa Juumantien varrella. Näin ollen Kauhaniemen kiinteistöjen rakentaminen ei vaikuttane kasviesiintymiin muutoin kuin uusia teitä mahdollisesti rakennettaessa. Mikäli uusia tielinjauksia suunnitellaan Juumantieltä Kauhaniemen kiinteistöille, on tarpeen huolehtia, ettei niitä tehdä horkkakatkeron esiintymien päälle tai välittömään läheisyyteen.

5 MAISEMAA JA POHJAVESIALUETTA KOSKEVAT SUOSITUKSET

Kaikessa rakentamisessa tulee huomioida kaavoitusalueen sijainti Juuman pohjavesialueella. Erityisesti huomiota vaativat kiinteistöjen jätevesien käsittely sekä tiestön ja pysäköintialueiden rakentaminen. Yleiset vesistöjä suojelevat vaateet ja suositukset koskevat rakentamista myös Juuman ranta-asemakaavakiinteistöillä. Ojia ei tule tehdä vesistöihin päin, eikä hulevesiä saa johtaa vesistöihin.

Rannan läheisyyteen rakennettaessa puustoa olisi hyvä jättää mahdollisimman paljon pystyyn, jotta maisema ja ympäristö säilyttäisivät sen tilan, joka paikalla nykyisin on. Rakennukset sulautuvat paremmin maisemaan erityisesti järveltä katsottaessa, kun rantapuustoa säilytetään sopivasti ja puusto muutoinkin on pääosin peitteistä. Loma-asuntotonteilla rannan puustoa ja pajukkoa voi hallitusti raivata. Tämä saattaa oikein tehtynä kasvattaa maisemallista arvoa (Pro Agria 2016). Vaikka Kauhaniemen pohjoisosan puustoinen kalliojyrkäne ei ole uhanalainen eikä harvinainen luontotyyppi, se on hyvä jättää luonnontilaiseksi vanhoine mäntyineen ja keloineen tukemaan alueen luonnon monimuotoisuutta. Kallioseinämällä on myös maisemallista arvoa. Rakennusten maltillinen koko, väritys ja korkeus sekä tiestön huolellinen suunnittelu edesauttavat maiseman säilymistä muuallakin Kauhaniemen kumpuilevassa maastossa. Maisema-arvot on muutoinkin tärkeää huomioida, koska Juuman alue on arvioitu paikallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi yleiskaavassa.

Laurinsaarta ei inventoitu luontoselvityksen maastotöissä kesällä 2022, koska saari ei vielä tuolloin lukeutunut kaavoitusalueeseen. Saarelle ei kuitenkaan olla näillä näkymin rakentamassa

mitään, joten saaren luonnontilaisuutta ei uhkaa mikään. Mikäli tulevaisuudessa jotain rakenteita saarelle suunnitellaan, on siellä hyvä käydä tarkistamassa lajisto ja luontotyytit.

KIRJALLISUUS JA LÄHDEVIITTEET

BirdLife Suomi 2023: Tärkeitä lintualueita. Verkkosivusto: <https://www.birdlife.fi/suojelu/alueet/>. Viitattu 10.1.2023.

Geologian tutkimuskeskus 2023: Maankamara: <https://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>. Viitattu 10.1.2023.

Hyvärinen, E., Juslen, A., Kempainen, E., Uddström, A. & Liukko, U-M. (toim.) 2019: Suomen lajien uhanalaisuus. Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristökeskus. Garno Oy, Helsinki.

Järvi-meriwiki –verkkopalvelu 2023. [https://www.jarviwiki.fi/wiki/Juujarvi_\(73.022.1.001\)](https://www.jarviwiki.fi/wiki/Juujarvi_(73.022.1.001)). Viitattu 20.1.2023.

Kontula, T. & Raunio, A. (toim.) 2018: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018. Luontotyyppien punainen kirja. Osa 2: Luontotyyppien kuvaukset. Suomen ympäristökeskus. Suomen Ympäristö 5/2018. Verkkojulkaisu <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-4819-4>. Viitattu 10.1.2023.

Kuusamon kaupunki 2016: Kuusamon strateginen yleiskaava: kartta 2 maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti merkittävät alueet ja kohteet: <https://www.kuusamo.fi/tiedostot/kuusamon-strateginen-yleiskaava-kaavakartta-2-maisemallisesti-ja-kulttuurihistoriallisesti-merkittavat-alueet-ja-kohteet/>. Viitattu 20.1.2023.

Kuusamon kaupunki 2016: Kuusamon strateginen yleiskaava: yhdistelmäkartta: <https://www.kuusamo.fi/tiedostot/kuusamon-strateginen-yleiskaava-yhdistelmakartta/>. Viitattu 20.1.2023.

Maanmittauslaitos 2023: Paikkatietoaineisto: <https://kartta.paikkatietoikkuna.fi/>. Viitattu 10.1.2023.

Metsäkeskus 2023: Erityisen tärkeitä elinympäristöt: <https://www.metsakeskus.fi/fi/avoin-metsa-ja-luontotieto/luontotietoaineistot/erityisen-tarkeat-elinymparistot/>. Viitattu 10.1.2023.

Metsälaki 1093/1996

10 § Monimuotoisuuden säilyttäminen ja erityisen tärkeitä elinympäristöt

Museovirasto 2023: Kulttuuriympäristön palveluikkuna: https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx. Viitattu 10.1.2023.

Mäkelä, K. & Salo, P. 2021: Luontoselvitykset ja luontovaikutusten arviointi. Opas tekijälle, tilaajalle ja viranomaiselle. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 47/2021. Suomen ympäristökeskus ja Ympäristöministeriö. Helsinki. Saatavana verkkojulkaisuna <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/337697>. Viitattu 10.1.2023.

Luonnonsuojelulaki 1096/1996

29 § Suojellut luontotyytit

46 § Uhanalaiset lajit

47 § Lajien esiintymäpaikkojen suojelu

ProAgraria Etelä-Suomi 2016: Maisema. Opas arvokkaiden maisema-alueiden maankäytön suunnitteluun.

Suomen lajitietokeskus 2023: Luonnontieteellisen keskusmuseon ylläpitämä verkkosivusto. www.laji.fi. Viitattu 10.1.2023.

Suomen ympäristökeskus 2023: Paikkatietoaineistojen latauspalvelu LAPIO. <https://paikkatieto.ymparisto.fi/lapio/latauspalvelu.html>. Viitattu 10.1.2023.

Vesi.fi -verkkopalvelu 2023: <https://www.vesi.fi/karttapalvelu/?shortlink=781>. Viitattu 10.1.2023.

Vesilaki 587/2011

2 luku 11 § Eräiden vesiluontotyyppien suojele